

**Evaluering
af
Brugerlæreruddannelsen**

Dorthe Perlt & Else Stenbak
Socialt Udviklingscenter SUS
Marts 2003

1. INDLEDNING	4
EVALUERINGSMETODE	4
LÆSEVEJLEDNING	6
2. KONKLUSIONER OG TEORETISK PERSPEKTIVERING	8
PERSPEKTIVERING I FORHOLD TIL DELTAGERE/REKVIRENTER	10
PERSPEKTIVERING I FORHOLD TIL BRUGERLÆRERNE	12
UDBYTTET AF BRUGERLÆRERUNDERVISNINGEN	13
3. ANBEFALINGER	15
RAMMER FOR UNDERVISNINGEN	15
INDHOLD I BRUGERLÆRERUDDANNELSEN	16
RAMMER I FORHOLD TIL BRUGERLÆRERENS UNDERVISNING EFTER UDDANNELSESFORLØBET	17
4. BAGGRUND	18
STRATEGIER	18
BRUGERLÆRERUDDANNELSENS KONCEPT	20
FORMÅL	20
PÆDAGOGISKE OVERVEJELSER	20
5. SPØRGESKEMAUNDERSØGELSE	22
SAMMENFATNING	24
6. BRUGERNES VURDERING AF UDDANNELSEN	25
UNDERVISNING EFTER UDDANNELSEN	25
BETYDNING FOR SELVOPFATTELSEN	26
SAMFUNDSMÆSSIG BETYDNING	26
LØN- OG ANSÆTTELSESFORHOLD	27
UDDANNELSENS FREMTID	28
REKRUTTERING	28
RAMMER	28
UNDERVISNINGENS INDHOLD	29
UNDERVISER	29
SAMMENFATNING	30

7. TELEFONINTERVIEW MED REKVIRENTER	31
KENDSKAB TIL BRUGERLÆRERUDDANNELSEN SOM TILBUD	31
UNDERVISNINGENS FORLØB	32
UDBYTTE AF UNDERVISNINGEN	32
ANDET PERSPEKTIV SOM SUPPLEMENT	32
MODELLER FOR EGET LIV	33
Oplevelse af omverdenen og tilbud om offentlig støtte	33
SÆRLIGT UDBYTTE, NÅR DELTAGERGRUPPE BESTÅR AF BÅDE BRUGERE OG PERSONALE	34
ÆNDRINGER AF HOLDNINGER	35
BRUGERLÆRERUDDANNELSENS SAMFUNDSMÆSSIGE PERSPEKTIV	36
PERSPEKTIVER FOR BRUGERLÆRERUDDANNELSEN	37
SAMMENFATNING AF INTERVIEW MED REKVIRENTER	37

1. Indledning

Brugerlæreruddannelsen blev etableret som et led i informationskampagnen SamfundSind, der ophørte med udgangen af år 2001. I alt 55 personer gennemgik uddannelsen over en to-årig periode. Ved afslutningen af informationskampagnen blev det besluttet at udarbejde forslag til en videreførelse af brugerlæreruddannelsen og eventuelle brugerlærernetværk i tilknytning hertil.

Formålet med brugerlæreruddannelsen var at skabe mulighed for, at mennesker med egne erfaringer vedrørende sindslidelse kunne udgøre en central del af informationsarbejdet for at skabe integration, rummelighed og tolerance i relation til mennesker med sindslidelse. Målsætningen var, at kvalificere deltagerne til at kunne formidle egne erfaringer og sætte disse ind i et bredere perspektiv i forhold til forskellige målgrupper (fx social- og sundhedsassistentskoler, sagsbehandlere, politi).

Erfaringer, der løbende er indsamlet fra de gennemførte uddannelsesforløb, peger på at brugerlæreruddannelsen udover selve kursusforløbet også skal omfatte støtte til etablering af et brugerlærernetværk, der både skal indeholde koordinering og løbende efteruddannelse. Socialministeriet har derfor i sommeren 2002 givet tilskud til forankring af foreningen B-I-D, Brugerlærere i Danmark. Foreningens formål er at organisere brugerlærere, uddannet som del af SamfundSind's strategi. Desuden kan der optages kommende brugerlærere, som uddannes efter samme koncept.

Socialministeriet har imidlertid ønsket en evaluering af brugerlæreruddannelsen forud for en eventuel videreførelse og udarbejdelse af et endeligt koncept. Evalueringen iværksættes med det hovedformål at belyse og vurdere om og i hvilken udstrækning, brugerlæreruddannelsens formål er opfyldt. Derudover vil der i evalueringen indgå beskrivelser af og bud på nye elementer i brugerlæreruddannelsen, herunder hvem, der skal stå for uddannelsen.

Evalueringsmetode

På baggrund af målsætningen for brugerlæreruddannelsen har evalueringen taget udgangspunkt i brugerlærernes og rekvirenternes erfaringer med og oplevelse af uddannelsen.

Som udgangspunkt blev der valgt en kvalitativ tilgang til evalueringen, der gennem gruppeinterview med brugerlærerne har været koncentreret om udvalgte temaer, således at de forskellige interviewpersoners oplevelser og holdninger til brugerlæreruddannelsen og tilrettelæggelse af denne er blevet belyst.

En sådan tilgang vil ikke kunne angive, hvor mange brugerlærere eller rekvirenter, der giver udtryk for den ene eller den anden opfattelse, men den vil kunne give et dybtgående og nuanceret billede af brugerlærernes oplevelser af – og meninger om – uddannelsen. Det vil således være

muligt at beskrive både positive og negative sider af brugerlæreres og rekvirenters oplevelser, af deres ønsker for fremtiden samt af brugerlæreruddannelsens fremtidsperspektiver.

For at få en bred og nuanceret tilgang blev den kvalitative tilgang i gruppeinterviewene suppleret med en spørgeskemaundersøgelse rettet mod brugerlærerne.

Som et først skridt er undervisningens indhold og rammer beskrevet ud fra foreliggende skriftligt materiale, dvs. *Hvidbog fra SamfundSind*¹, *Metodeevaluering. Information om og med mennesker med sindslidelse*² og *Beskrivelse af Brugerlæreruddannelsen*³.

På baggrund heraf er der udformet spørgeskemaer, der er udsendt til 53 deltagere i brugerlæreruddannelsen, som alle har givet tilladelse til, at deres navne og adresser kunne videregives gennem foreningen B-I-D (Brugerlærere i Danmark) til Socialt Udviklingscenter SUS. I alt 30 besvarede skemaer er returneret. Med udgangspunkt i de besvarede spørgeskemaer er der herefter gennemført to gruppeinterview med brugere – et interview på Sjælland og et i Jylland. I alt 10 brugerlærere har deltaget i de to gruppeinterview.

Temaerne til gruppeinterviewene har drejet sig om:

- Opfyldelse af uddannelsens formål
- Uddannelsens betydning i forhold til brugerlærernes selvopfattelse
- Den samfundsmæssige betydning af uddannelsen
- Fremtidsperspektiver for brugerlæreruddannelsen.

Efterspørgsel og tilfredshed med brugerlærere er belyst ved kontakt til forskellige rekvirenter. I henhold til det oprindelige evalueringsdesign var det planlagt, at der skulle gennemføres et gruppeinterview med en bredt sammensat kreds af rekvirenter. Denne metode har viste sig imidlertid at være vanskelig at gennemføre og til besvær for rekvirenterne. Det blev i stedet besluttet at gennemføre 12 telefoninterview med udvalgte rekvirenter. Et gruppeinterview vil ofte være dynamisk og generere nuancerede svar, idet deltagerne inspirerer hinanden. Et telefoninterview kan ikke bibringe den samme form for inspiration og gensidig påvirkning deltagerne imellem. Med baggrund i dette er der derfor telefonisk interviewet flere rekvirenter, end der ellers ville have deltaget i et gruppeinterview.

Af samme grund blev rekvirenterne også udvalgt under hensyntagen til, at der skulle være en stor spændvidde i deres baggrund og forudsætninger med henblik på at få en så bred beskrivelse som muligt af erfaringerne med brugerlærernes undervisning. Navne på rekvirenter er fundet i de spørgeskemaer, som brugerlærerne har besvaret i forbindelse med evalueringen. Det fremgår ikke af materialet, om de interviewede rekvirenter udgør et repræsentativt udsnit, men det kan konstateres, at kredsen af rekvirenter spænder vidt.

---

¹ SamfundSind (2000): (H)vidbog.

² SamfundSind (2001): Metodeevaluering. Information om og med mennesker med sindslidelse.

³ SamfundSind november (2001): Beskrivelse af SamfundSinds brugerlæreruddannelse.

Telefoninterviewene har været struktureret efter en åben spørgeguide, der fokuserede på:

- Kendskab til brugerlæreruddannelsen
- Undervisningens forløb
- Deltagerens udbytte
- Ændrede holdninger hos deltagerne
- Uddannelsens samfundsmæssige betydning.

Derudover er der afslutningsvis spurgt ind til fremtidige perspektiver for brugerlæreruddannelsen.

På baggrund af den samlede evaluering er der foretaget en vurdering af, om elementerne i uddannelsen er tilstrækkelige, eller om der skal indføres nye. Rekvirenternes udbytte af undervisningen er sammenholdt med resultater fra lignende undervisningstilbud. Endelig vurderes det ønskelige i at tilknytte uddannelsen til en allerede etableret uddannelsesinstitution, et seminarium eller lignende.

Læsevejledning

På baggrund af målsætningen for brugerlæreruddannelsen har evalueringen taget udgangspunkt i brugerlærernes oplevelser og synspunkter på uddannelsesforløbet samt erfaringer med selv at undervise. Evalueringen inddrager også forskellige rekvirenternes oplevelser og erfaringer med at bruge brugerlærerne som oplægsholdere. Indledningsvis giver rapporten i **afsnit 2** et rids over evalueringens konklusioner og teoretisk perspektivering.

Afsnit 3 skitserer anbefalinger til hvilke områder, der er særlige at bemærke i forhold til en eventuel videreførelse af brugerlæreruddannelsen.

Afsnit 4 beskriver kortfattet rammerne for SamfundSind og brugerlæreruddannelsens koncept. Dette afsnit er indføjet for at give en baggrund i forhold til de valgte metoder og tilføjelse af eventuelle nye elementer i uddannelsen. I afsnittet er der således også tilføjet konklusioner fra en samlet metodeevaluering, der blev gennemført i forhold til hele informationskampagnen SamfundSind⁴.

Afsnit 5 giver en beskrivelse af spørgeskemaundersøgelsen. Besvarelser herfra har været udgangspunkt for interview med brugerlærerne og for de efterfølgende telefoninterview med rekvirenterne. Foreningen Brugerlærere i Danmark, B-I-D, har været behjælpelig med finde brugerlærerne.

Afsnit 6 tager udgangspunkt i to gruppeinterview med brugerlærere, således at de forskellige interviewpersoners oplevelser af og holdninger til brugerlæreruddannelsen samt tilrettelæggelsen af denne belyses. Interviewpersonerne er yderligere blevet spurgt om erfaringer med at give oplæg samt deres egne bud på, hvorledes brugerlæreruddannelsen fremover kunne se ud.

---

⁴ Se note 2, side 5.

Afsnit 7 er en sammenfatning af de foretagne telefoninterview med rekvirenter. Der er foretaget telefoninterview med et bredt udsnit af rekvirenter, for at få belyst både deres oplevelser af brugerlærernes undervisning samt deres holdninger til brugerlæreruddannelsen og dens samfundsmæssige betydning.

Afsnit 8 er bilagsmateriale.

2. Konklusioner og teoretisk perspektivering

Evalueringen viser først og fremmest, at uddannelsens formål må siges at være opfyldt i forhold til at uddanne mennesker med sindslidelse til at formidle egne oplevelser og erfaringer. Brugerlærerne har medvirket til at formidle forestillinger om livskvalitet set ud fra deres perspektiv. Derigennem har fagfolk og andre fået muligheder for at tilegne sig øget viden om de vilkår, mennesker med sindslidelser lever under – og således også mulighed for at skabe større rummelighed og tolerance.

Evalueringen viser også, at udbyttet af brugerlæreruddannelsen har flere facetter. De uddannede brugerlærere har haft væsentligt udbytte af at gennemgå kursusforløbene, og de fleste oplever ligeledes et stort udbytte, når de anvender uddannelsen, dvs. når de underviser andre. Desuden angiver rekvirenterne, at også tilhørerne til brugerlærernes undervisning har et betragteligt udbytte. Der synes at være skabt et forløb, som muliggør en så ærlig, hudløs og redelig kommunikation mellem brugerlærer og deltagere, at deltagerne kan se brugerlæreren som et menneske, og ikke blot som en diagnose, hvilket er det første og afgørende skridt for at ændre holdninger.

Denne evaluering har i nogen grad de samme konklusioner, som var indeholdt i den metodeevaluering, der i 2001 blev gennemført af hele SamfundSind, og som brugerlæreruddannelsen derfor også indgik i.

Begge evalueringer fremhæver, at såvel brugerlærere som modtagerne af undervisningen får udbytte af det konkrete forløb:

- Uddannelsen er med til at øge brugerlærernes selvværd og ændre deres selvopfattelse.
- Brugerlærernes undervisning kan bidrage med andre perspektiver. Når formidlingen sker i forhold til professionelle – men også andre kan drage fordel af det – vil det dog være en fordel, hvis brugerlærerundervisningen følges op med undervisning i andre tilgrænsende emner.

Undervisningssituationen og brugerlæreren fungerer tilsyneladende bedst, når en række forudsætninger er opfyldte:

- Det har en betydning for brugerlærers deltagelse, at vedkommende bor tæt på det sted, hvor der skal undervises (nærhedsprincippet).
- Som i alle andre former for formidling er der forskel på kvaliteten af undervisningen afhængig af brugerlærers personlighed, nervøsitet og evne til at formidle. Der er behov for mere træning i formidling.
- Det er væsentligt, at der er klare aftaler med rekvirenten om "varen".
- Det er et væsentligt ønske fra brugerlærernes side, at deres undervisning honoreres, for at skabe ligeværdighed og respekt.

På sigt viser begge evalueringer også, at det er vigtigt at indtænke brugerlæreruddannelsen og undervisningen i en mere permanent struktur:

- Efterspørgslen har været begrænset, hvilket har bevirket, at ikke alle brugerlærere har brugt deres uddannelse (eller kun i et begrænset omfang).
- Der er behov for en bredere og målrettet informationsindsats, så kendskabet til brugerlærernes tilbud bliver større.
- Forankring er nødvendig enten gennem tilknytning til et undervisningssted eller gennem foreningsdannelse.
- Det er nødvendigt at erkende, at uddannelsen kan være "et springbræt" for brugerlærerne i en anden retning.

Den foreliggende evaluering, der i højere grad end metodeevalueringen af SamfundSind også har inddraget rekvirenternes vurdering, kan yderligere pege på følgende konklusioner:

- Der er stor spændvidde i kredsen af rekvirenter, hvilket tyder på, at brugerlærerne kommer bredt ud, fx til folkeskoleelever, studerende på social- og sundhedsassistentskoler, viceværter i almene boligforeninger, sagsbehandlere i social- og sundhedsforvaltninger samt brugere selv og pædagogisk personale.
- De deltagere, der har mest udbytte af undervisningen, er de ældste skoleklasser, studerende, beboere/brugere og fagfolk, der ikke har mange års erfaringer i arbejdet med mennesker med sindslidelse.

Hvad enten deltagerne i undervisningen er skoleelever, studerende eller fagfolk, får de en større indsigt i, hvad det vil sige at leve med en sindslidelse:

- Generelt danner brugerlærernes undervisning grobund for en større forståelse af mennesker med sindslidelser – her tænkes først og fremmest på deltagere, der har kendskab til en sindslidende i familien, i vennekredsen eller som nabo.
- Studerende og fagfolk udvikler en større forståelse for forebyggelse, idet deltagere fx får belyst hvilke signaler, de især skal være opmærksomme på, samt hvad disse signaler indebærer.
- De professionelle deltagere oplever hvilke forventninger, der kan stilles til dem i deres arbejde.
- Studerende og professionelle deltagere får konkrete redskaber, de kan bruge i deres arbejde.
- Beboere/brugere, der deltager i brugerlærernes undervisning, oplever "et godt eksempel", og at man på trods af en sindslidelse kan leve et godt liv og udfylde en betydningsfuld funktion.
- Enkelte deltagere blandt studerende eller professionelle, der selv har en sindslidelse, har i nogle tilfælde fået nye veje til at søge hjælp, og herunder opdaget, at de ikke behøver at skjule, som de har det.

Næsten alle rekvirenterne angiver, at undervisningen har ændret en række holdninger hos deltagerne:

- Nogle af brugerlærerne bliver efterfølgende brugt som "konsulenter".

- Det er ofte den samme brugerlærer, rekvirenten kontakter, eller videregiver navnet på til andre rekvirenter.

Perspektivering i forhold til deltager/rekvirenter

At kommunikere betyder at gøre fælles – at et menneske delagtiggør et andet menneske i sine tanker, følelser, oplevelser og erfaringer. Et undervisningsforløb kan ses som en styret form for kommunikation. Dette gælder også på undervisning leveret af brugerlærere. I modsætning til den daglige samtale drejer undervisningen sig om, at deltagerne er interesseret i et bestemt tema, og at brugerlæreren skal formidle sine oplevelser og ekspertise. Det er således ikke blot en gensidig meningsudveksling mellem to parter. Formålet er, at brugerlæreren forklarer egne oplevelser og handlinger ved at tydeliggøre sin egen forståelse af sig selv, sin sygdom og omverdenen.

Den første væsentlige pointe ved formidling gennem brugerlærere er således modtagerens øgede viden om og indsigt i et udsnit af et andet menneskes liv. Der foregår en kommunikationsproces mellem brugerlæreren og deltagerne om den enes liv og vedkommendes eget forhold til dette. Ideelt set er det en kommunikationsform, hvor et menneske gør en anden til sin "fortrolige" og fortæller om tanker, viden, følelser, oplevelser og erfaringer på en sådan måde, at deltageren kan forstå meningen bag og nuancerne i brugerlæreren's liv - og dermed også i andre sindslidendes liv.

De grundlæggende forudsætninger for at indlede en kontakt med et sindslidende menneske, når boligrådgivere, sagsbehandlere, medarbejdere i socialpsykiatrien, elever m.v. møder et sådant menneske, er, dels at der er en hensigt med at indlede det kommunikative samvær, dels at den sindslidende anerkendes som et kommunikerende væsen med egne meninger og erfaringer. Der skal desuden være et ønske om at etablere en fælles forståelse og betydning, som begge parter kan få noget ud af og dermed også handle på baggrund af⁵.

Disse forudsætninger indebærer, at man som medarbejder, studerende, bruger, elev m.v. nødvendigvis må prøve at forstå den sindslidendes liv og i lyset af den pågældendes tale (og handlinger) søge at forstå, hvordan og hvorfor dette liv ser ud, som det gør. Kan man under det kommunikative samspil vise sin (sindslidende) samtalepartner, at det er muligt at indleve sig i vedkommendes liv, er det også muligt at etablere rammerne for en fælles forståelse.

På baggrund af rekvirenternes udtalelser om brugerlærernes undervisning og den samfundsmæssige betydning heraf, har brugerlærerne i meget vidt omfang været i stand til at give tilhørerne et indblik i deres liv og fortælle om deres tanker, viden og erfaringer, så tilhøreren har kunnet forstå meningen og nuancerne. Deltagerne får i mange tilfælde således konkrete redskaber til, hvad de skal gøre – og ikke gøre – når de ved hvilken betydning og mening, deres ord og handlinger har for et menneske med en sindslidelse.

Generelt angiver rekvirenterne, at det har betydet meget for deltagerne, at et menneske med en psykisk sygdom har turdet stille sig op og fortælle om sig selv. Telefoninterviewene med rekvirenter

---

⁵ Lisina, M. (1998): Kommunikation og psykisk udvikling fra fødslen til skolealderen. Sputnik.

renter vidner om, at undervisningen har givet stort udbytte særligt i forhold til studerende (både ifølge rekvirentens egne udtalelser og de efterfølgende evalueringer af brugerlærerens undervisning, som de studerende har deltaget i). De studerende har peget på, at de har fået et indblik i, hvad det vil sige at leve på de vilkår (såvel socialt og psykisk), som mennesker med en sindslidelse må, samt de vanskeligheder, der kan være forbundet hermed. Derudover har det tilsyneladende også en betydning for deltagerne at opleve, at brugerlærerne ligner dem selv og alle andre. Konkrete udsagn fra brugerlærerne tyder ligeledes på, at tilhørerne er blevet forundrede over at møde en kompetent person og underviser i stedet for som forventet at møde et sygt menneske. Psykisk sygdom kommer "ned på et plan", de kan forstå.

Nogle rekvirenter fortæller, at for det professionelle personale har været godt med information om, hvad det vil sige fx at være psykotisk, når man ikke får medicin. Det påpeges ligeledes, at det er godt som medarbejder at få nogle redskaber til at "gebærde" sig i forhold til mennesker med en sindslidelse. I denne forbindelse fremhæves det også som vigtigt at have fået noget information om hvilke forventninger, brugerlærerne – og psykisk syge i almindelighed – har til professionelle. For deltagere med erkendte psykiske sygdomme har det været godt at høre et menneske med en psykisk lidelse fortælle om, hvordan man alligevel godt kan klare sig, få et liv på egne betingelser og leve med en psykisk sygdom.

Endelig peger nogle rekvirenter på, at enkelte deltagere, der fx selv har haft en spiseforstyrrelse, angstanfald eller depression, er begyndt at reflektere over deres egen situation. Det har været godt for dem at opdage, at andre også kan have det som dem (eller én, de kender), og at man ikke er alene om have det sådan. Gennem oplægget har de eventuelt fundet nye veje til at søge hjælp og opdaget, at de ikke behøver at skjule, som de har det. En enkelt rekvirent gør dog opmærksom på, at undervisningen kan være med til give unødvendig ængstelse, idet den enkelte deltager begynder at "analysere" sig selv.

Med hensyn til den samfundsmæssige betydning påpegede rekvirenterne (hvoraf flere har foretaget egen evaluering af deltagernes udbytte), at brugerlærernes undervisning også kan være med til at flytte holdninger og nedbryde fordomme. Nogle af deltagerne har fx fortalt, at de nu tør gå forbi mennesker med en sindslidelse eller kan fortælle deres børn, hvad det handler om. I denne forbindelse betoner både rekvirenter og brugerlærerne, at det vil være gavnligt, såfremt de ældste klasser (8., 9. og 10. klasse) modtager undervisning af brugerlærerne, både fordi det vil være med til at nedbryde fordomme, og fordi flere elever har en sindslidende i familien eller nærmeste omgangskreds. Undervisningen kan således give et indblik i, hvad det vil sige at være sindslidende, og hvad det betyder for et menneske også i social henseende. Men det nævnes også i denne sammenhæng, at det er vigtigt, at brugerlæreren "matcher" eleverne. Her peges særligt på, at brugerlæreren aldersmæssigt skal kunne "svinge" med eleverne.

Udbyttet for tilhørerne til en personlig beretning beskrives i en evaluering, som SUS har foretaget af et femårigt projekt med det formål at tilføre pædagoger i daginstitutioner kvalifikationer i indsætter til fordel for børn med psykisk syge forældre. Pædagogerne har i projektperioden deltaget i mange former for undervisning, konferencer etc. I deres skriftlige evaluering af projektet fremhæver projektdeltagerne som noget af det mest udbytterige er de personlige beretninger fra unge/voksne, som selv er vokset op med psykisk syge forældre. Det er tydeligt, at beretningerne har gjort et dybt indtryk på tilhørerne, og at de stadig huskes efter fem år.

Perspektivering i forhold til brugerlærerne

Et menneskes sociale selvopfattelse er tæt sammenvævet med dets sammenspil med andre mennesker. Vi oplever andre som nogle, der oplever sig selv som oplevet af os – og vi oplever også os selv som nogle, der opleves af andre⁶. Hvis et menneskes oplevelse forvrænges eller ødelægges, bliver også dets handlinger forvrænget eller ødelæggende (destruktive eller selvdestruktive). Et menneskes oplevelser kan forvrænges eller ødelægges, hvis man ikke oplever sig selv som centrum for sin egen verden, som skaber og bærer af sine egne handlinger. At ”kunne stå distancen” ved at gennemføre en uddannelse og derefter afvikle en række undervisningsforløb udgør en proces, hvor egne erfaringer og ressourcer afdækkes som værdifulde og anvendes i forhold til andre mennesker.

Samtlige interviewede brugerlærere fortæller – og spørgeskemaerne vidner om samme oplevelse – at uddannelsen har haft indflydelse på deres selvopfattelse. Det personlige udbytte er større selvtillid og en ændret opfattelse af sig selv. Sindslidelsen eller sårbarheden har vist sig at kunne bruges som ekspertviden – og en ressource – frem for en svaghed. Interviewpersonerne tilkendegiver også, at det har været en hård proces, og at det har betydet, at nogle af og til har måttet trække sig tilbage. Men alle er enige om, at det har været det værd.

Den væsentlige pointe ved formidling gennem brugerlærere ligger imidlertid ikke blot i at turde stå frem og fortælle om sig selv. Pointen ligger snarere i, at det at gennemføre et uddannelsesforløb finder ressourcer frem hos mennesker med sindslidelse.

Undervisning af mennesker med sindslidelse har udviklet sig i takt med udvikling på undervisningsområdet i det hele taget, men også udviklingen inden for socialpolitik har præget området. Også omlægninger af psykiatrien har haft indflydelse på, hvordan undervisning blev tilrettelagt og med hvilket indhold. Med udbygning af sociale tilbud til mennesker med sindslidelse, som nu ikke længere var indlagt, fra begyndelsen af 1990'erne kom undervisning yderligere i fokus. I nogle tilfælde blev undervisning betragtet som et led i behandling, i andre som et selvstændigt tilbud.

Breumlund & Hansen⁷ finder, at der efter 1980 synes at være tre tendenser på området. En tendens til et nærhedsprincip, dvs. et princip om at undervisning skulle gives i nærheden af opholdsstedet og en tendens til, at undervisningsstederne bygger sociale tilbud rundt om undervisningen. Den tredje tendens er rene undervisningstilbud.

Undervisningstilbudene udgør en broget vifte:

”Fra handicapkompenserende specialundervisning, over folkeoplysende, kreativt og almentdannende undervisning til mere kompetencegivende undervisning samt brobygningskurser til det almene undervisnings- og uddannelsessystem”. (Breumlund & Hansen se note 9, p.17).

---

⁶ Nisbert, R. (1977): The Social Bond. Alfred A. Knopf.

⁷ Breumlund, A. & Bruun Hansen, I. (2001a): Læring gennem livsforløb belyst ved voksne sindslidendes livshistorier. Videncenter for læreprocesser, Aalborg Universitet.

Med hensyn til indhold i undervisningen har samme forfattere fundet:

- at undervisningen nærmer sig socialpædagogisk eller terapeutisk praksis, når tilbudet er tæt bundet til behandlingspsykiatrien eller socialpsykiatrien
- at svingende og ustabil fremmøde vanskeliggør tilrettelæggelsen af indlæringsforløb
- at lærerens personlige egenskaber har kritisk betydning for undervisningen
- at undervisning, som er placeret i skolemiljøer og funderet i faglighed, har bedst mulighed for at fastholde et integrationsperspektiv på undervisningen⁸.

Mennesker med sindslidelse kan have vanskeligt ved at tilegne sig ny viden. Dårlige erfaringer fra skolen, afbrudte uddannelsesforløb, langvarige sygdomsperioder kan være nogle af grundene hertil. Breumlund & Hansen⁹ har med udgangspunkt i en undersøgelse af voksne mennesker udviklet UGLE-metoden (Udvikling Gennem Læring og Erfaring), som "... *via indblik i den enkeltes unikke læringslandskab kan være afsæt for at afklare, støtte og iværksætte relevante lære- og udviklingsprocesser for den sindslidende*". (s.43).

Læring forstås her i et sociologisk perspektiv og sker i en social praksis, hvor deltagelse er et nøgleord. Deltagelsen indeholder tre væsentlige forhold: **at** den lærende er aktiv, motiveret og faktisk samarbejder; **at** den lærende er optaget som legitimt medlem i fællesskabet; og **at** den lærende starter som perifer deltager og bevæger sig gradvist frem mod at blive anerkendt som fuldgældigt medlem af det pågældende praksisfællesskab.

Et eksempel på et sådan tilbud er beskrevet i en artikel om *HØJSKOLEN - en oase der bygger bro til livet*¹⁰, hvor undervisning og samvær ifølge forstander Ronald Risvig bygges op med det mål at forene ånd, hånd og krop.

Udbytte af brugerlærerundervisningen

At deltage i undervisning kan på det individuelle niveau give et menneske med sindslidelse mulighed for at supplere skolekundskaber og tilegne sig ny viden. På gruppeniveau kan undervisning give deltagerne mulighed for at etablere netværk. Det har været fremhævet, at undervisningstilbud bør gives på linie med de tilbud, som gives til den øvrige befolkning, idet særlige tilbud til mennesker med sindslidelse har en tilbøjelighed til at fastholde den enkelte i patient/klientrollen¹¹. Når et undervisningstilbud gives uden for psykiatrisk regi, kan tilbudet primært rette sig mod et menneskes udviklingsmuligheder og ressourcer i stedet for mod den samme persons svaghed. Et eksempel på en sådan tilgang til undervisningstilbud til mennesker med sindslidelse er 'Billedspor', hvor deltagerne oplever både indlæring og personlig vækst¹².

---

⁸ Breumlund, A. & Bruun Hansen, I. (1998) Undervisning af sindslidende. Undervisningens særlige væsen. Danmarks Pædagogiske Institut.

⁹ Breumlund, A. & Bruun Hansen, I. (2001b): Sindslidendes udvikling gennem læring og erindring. Forlaget KLIM.

¹⁰ Svendsen, J.: Højskolen er en oase der bygger bro til livet. SIND 10/2002: 10-11.

¹¹ Jørgensen, F.: Forebyggelse og kultur: Sociale netværk & sårbarhed. Social Kritik 24/93: 40-45.

¹² Stenbak, E.(1997): BILLEDSPOR – deltageres vurdering. Socialt Udviklingscenter SUS.

At formidle viden relateret til sin egen livshistorie, som brugerlæreruddannelsen sigter på, er ikke et ukendt fænomen. I Danmark har det i mange år været muligt at rekvirere undervisning om fx oplevelse af kræftsygdomme fra tidligere patienter, ligesom der er trafikinformatører, der fortæller om farerne ved ikke at passe på sig selv og andre i trafikken. Endvidere har Socialt Udviklingscenter SUS i en årrække engageret voksne børn af sindslidende forældre som formidlere på kurser for medarbejdere i institutioner for børn og unge. Betydningen af at formidle sin personlige historie og beskrive, hvordan man på trods af vanskeligheder har klaret at skabe sig en meningsfuld tilværelse har længe været anerkendt som et led i en helbredelsesproces efter fysisk sygdom. At en sådan formidling også kan ses som et aspekt i *recovery* efter psykisk sygdom er efterhånden et anerkendt faktum¹³.

Undervisning er et vigtigt redskab til at kvalificere det enkelte menneske til selvstændighed og til at mestre sit eget liv. Den personlige udviklingsproces, brugerlærerne er igennem – både under selve uddannelsen og bagefter, når de formidler deres erfaringer – viser sig at udgøre led i en proces på vej mod *recovery*/helbredelse efter en psykiske sygdom. Her kan peges på nogle gennemgående faktorer:

- Generelt oplever brugerlærerne en ændret selvopfattelse, hvor fokus er på ressourcer fremfor diagnose
- At sociale relationer er vigtige – dels til at spejle sig i, dels til at give støtte, håb, mening og accept
- At oplevelsen af at kunne noget giver en mening i forhold til ens liv
- Formidlingen af egne oplevelser er med til bearbejde egne livserfaringer.

---

¹³ Turner-Crowson, J. & Wallcraft, J. (2002) The Recovery Vision for Mental Health Services and Research: A British Perspective. *Psychiatric Rehabilitation Journal* (25) 4, 245-254.

3. Anbefalinger

På baggrund af spørgeskemaundersøgelse, gruppeinterview med brugerlærere og telefoninterview med rekvirenter skal følgende anbefales i forhold til en etablering og videreudvikling af brugerlæreruddannelsen.

Rammer for undervisningen:

- Der skal etableres et orienteringsforløb til uddannelsen og arbejdet, hvor uddannede brugerlærere kan formidle deres erfaringer med både uddannelsen og de efterfølgende oplæg. Det er vigtigt, at kommende kursister får præciseret, hvad de går ind til.
- Kursisten skal før indskrivning redegøre for sin motivation for at deltage i uddannelsen og være villig til at lære noget nyt. Brugerlærerne fremhæver, at det kan være en fordel, såfremt der kan udvælges personer, som i forvejen har en pædagogisk eller anden lignende uddannelse. Dette kan dels lette formidlingen af undervisningsindholdet, dels være med til at sikre, at brugerlæreren også kan hæve sig over sin egen situation og også bevæge sig på et mere generelt plan. Dette kan dog være med til at begrænse optagelse af yngre kursister.
- Uddannelsen skal være på mindst 160 lektioner, fordelt på en ugentlig kursusdag og 3-4 weekendinternater. Endagsmøderne er velegnede til give konkrete undervisningsforløb, og internaterne kan give et sammenhængende forløb og mulighed for fordybelse i områderne, samtidig med at der er den sociale dimension og støtte.
- Uddannelsesforløbet skal strække sig over en periode på et halvt år (med mulighed for refleksion både i forhold til undervisning og personlig udvikling).
- Uddannelsen kan optage kursister hvert 2. år. For at vedligeholde udviklingsperspektivet og rutiner/tryghed for brugerlærerne, er det vigtigt, at hver enkelt brugerlærer underviser flere gange om året, i det omfang det er muligt for den enkelte.
- Uddannelsesstedet kan være "mobilt", dvs. at stedet, hvor brugerlærerne undervises, har til huse i henholdsvis Jylland, på Fyn og på Sjælland (herunder Bornholm).
- Det har betydning, at uddannelsen tilknyttes et pædagogisk miljø, fx højskoler, idrætshøjskoler eller oplysningsforbund. Brugerlærerne understreger, at uddannelsen bør holdes uden for den etablerede psykiatri.

- Der sikres etablering af netværk, lokalt eller regionalt, således at brugerlærerne har mulighed for i tvivlstilfælde at tage telefonisk kontakt med hinanden, og således at der jævnligt kan afholdes møder til fx erfaringsudveksling.
- Der er et behov for efteruddannelse. Dette kan fx foregå ved netværksmøder, hvor brugerlærerne dels holder oplæg for hinanden, dels får ekstern undervisning.

Indhold i brugerlæreruddannelsen:

- Undervisningen skal stadig indeholde de tre søjler: Voksenpædagogik, indblik i forskellige fagdiscipliner samt udvikling af egne ressourcer og personlighed. Derudover skal undervisningen tilføjes en højere grad af formidling og formidlingsteknik. Rekvirenter påpeger mangler ved fx stemmeføring, brug af visuelle og auditive hjælpemidler, og brugerlærerne giver udtryk for, at de savner mere praktisk træning i tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisning bl.a. i fremlæggelse, tjekliste til praktiske ting.
- Undervisningen skal tilføjes en dimension, således at brugerlæreren trænes i at være opmærksom på egne – og tilhørernes – grænser, fx ved at inddrage undervisning i modstand, forklaring på modstand, og hvorledes dette kan håndteres.
- Der lægges mere vægt på praktikforløb under uddannelsen.
- Der etableres en føl-ordning, hvor brugerlærerne kan følge hinanden. Det kan gøres, når nyuddannede brugerlærere skal ud, så de ikke står "helt alene" de første gange (samtidig med at der gives feedback på forløbet). Men det kan også realiseres i forhold til de "gamle" brugerlærere, så de også har mulighed for at give og få feedback på deres undervisningsforløb, ligesom det kan give de professionelle deltagere flere facetter på området.
- Kursuslederfunktionen har central betydning, idet vedkommende står for planlægning og afvikling af kursusforløbet. Kursuslederen skal være den gennemgående person gennem hele uddannelsen, og det er væsentligt, at personen har brugerbaggrund. Da denne konstruktion kan være skrøbelig, skal det anbefales, at der evt. er en kursusleder med pædagogisk baggrund, men med kursuslederen med brugerbaggrunden som ankerperson.
- Undervisningen skal forestås af både kursuslederne og af eksterne undervisere. Brugerlærerne giver udtryk for, at denne vekselvirkning er en positiv drivkraft for inspirerende undervisning. Kursuslederne er de gennemgående personer og kan samle op fra forløb til forløb. De eksterne undervisere kan give nogle væsentlige indspark, fordi de ofte er "fagpersoner" inden for deres område.

Rammer i forhold til brugerlærernes undervisning efter uddannelsesforløbet:

- Der udarbejdes en tjekliste i forhold til praktiske ting fx brug af hjælpemidler.
- Der udarbejdes vejledende retningslinier for honorering. Det er et dilemma for brugerlærerne, at de honoreres forskelligt. Desuden er det problematisk at modtage honorar, når man modtager førtidspension.
- Ved engagement af brugerlærere, skal der laves klare aftaler om indhold og form, ligesom brugerlæreren præcist skal have at vide, hvad der skal belyses.
- Der arrangeres - især i forhold til boligselskaber - kurser, hvor oplægsholderne både er psykiatrisk læge eller sygeplejerske, brugerlærere og socialrådgiver. Denne tilrettelæggelse af kursusindhold giver en bred indføring i sindslidelser, fx kan læge/sygeplejerske fortælle om hovedtyper af sygdomme, diagnosebillede, adfærd m.v.; brugerlærer kan fortælle om egne erfaringer - og på et mere generelt plan; og socialrådgiver om rettigheder, pension m.v. Efterfølgende kan brugerlærere indgå som en slags konsulenter for et boligområde.
- Brugerlærerne skal trænes i at "gøre opmærksom på sig selv" og sælge "varen". I den henseende vil det have en betydning at sprede kendskabet til uddannelsen til andre rekvirenter fx pårørendeaften, de ældste skoleklasser, præster, mellemlange uddannelser inden for social- og sundhedssektoren.
- Det skal være acceptabelt, at en brugerlærer i perioder ikke ønsker at påtage sig undervisningsopgaver.
- Der skal etableres muligheder for og støtte til opbygning og vedligeholdelse af netværk brugerlærere imellem. Disse netværk kan spænde fra to brugerlærere, der tager ud sammen; over en gruppe af brugerlærere, der jævnligt mødes for at udveksle erfaringer og støtte hinanden; til tematiserede netværk på regionalt plan, hvor interesserede brugerlærere drøfter særlige temaer eller problemstillinger.

4. Baggrund

I 1996 gennemførte Socialministeriet en undersøgelse i Århusområdet om sindslidendes vilkår, herunder befolkningens generelle holdninger og forventninger til mennesker med sindslidelse. Af undersøgelsens konklusioner fremgik det bl.a.:

"...at der generelt var lidt eller ingen viden om sindslidende i befolkningen i al almindelighed. Det samme var i øvrigt gældende hos mange af de professionelle, som ofte kommer i kontakt med sindslidende uden at have uddannelsesmæssig baggrund for at bistå denne gruppe".¹⁴ (s.8).

På baggrund af undersøgelsen igangsatte Socialministeriet: SamfundSind – en landsdækkende informationsindsats for, om og med mennesker sindslidende. SamfundSind blev etableret i 1998 som en selvejende institution for at medvirke til udbredelse af viden om og kendskab til mennesker med sindslidelse og deres vilkår samt for at forbedre disse vilkår. Indsatsen var fra starten planlagt til at vare i tre år, dvs. til og med udgangen af år 2001.

Det var centralt i indsatsen, at den for det første skulle målrettes professionelle, fx politi, sagsbehandlere og hjemmehjælpere i de lokalområder, hvor den blev iværksat. For det andet skulle de lokale informationsaktiviteter synliggøres på landsplan, og for det tredje skulle mennesker med sindslidelse, dvs. brugere, være aktive i informationsindsatsen.

Strategier

Arbejdsformen i SamfundSind byggede på fire strategier:

1. Partnerskabsstrategien, som omhandlede forpligtelse til lokalt at indgå i formidlingsaktiviteter for at sikre dybde i indsatsen. Der blev indgået partnerskabsaftaler med to amter, to kommuner, to boligselskaber og to virksomheder.
2. Uddannelsesstrategien, som omhandlede indsatser dels for at uddanne mennesker med sindslidelse til at kunne formidle egne erfaringer, dels for at sikre udvikling af undervisningsmateriale rettet mod indsatsens målgrupper: sagsbehandlere, hjemmehjælpere, politi.
3. Netværksstrategien, som skulle sikre rum for udveksling af idéer og erfaringer.
4. Informationsstrategien, som omhandlede formidling af viden via hjemmeside, temadage, dialogmøde, informationsmateriale etc.

I informationsindsatsens sidste år (2001), blev der foretaget en samlet metodeevaluering af informationskampagnen SamfundSind¹⁵. En af hovedkonklusionerne fra metodeevalueringen frem-

---

¹⁴ Se note 1, side 5.

¹⁵ Se note 2, side 5.

hæver brugerlærernes indsats som en selvstændig formidlingsmetode, der kan indgå som en del af arbejdet i partnerskaberne. På baggrund af metodeevalueringen anbefales det:

- at brugerlærerne sikres selvstændighed i foreningsdannelser, men med tilbud om regionale ankerpladser
- at der etableres støttegrupper omkring brugerlærerne
- at der fortsat uddannes brugerlærere
- at uddannelsesfunktionen udbygdes.

Desuden anbefales det, at de uddannede brugerlærere tilbydes et netværk i form af støttegrupper, som kan etableres regionalt.

Den samlede metodeevaluering betoner, at erfaringerne med hensyn til udbud og efterspørgsel tyder på, at en forankring kunne have været en hjælp for de nyuddannede brugerlærere. Evalueringen viste ligeledes, at der er behov for en professionel indsats til formidling af brugerlærernes tilbud. Brugerlærerne har i deres egen gruppe drøftet spørgsmål vedrørende honorering, men evalueringen fremsætter ingen anbefalinger på dette område.

Det fremhæves som en væsentlig erfaring fra parter, der har modtaget brugerlærere, at brugerlærere som sådan ikke kan 'stå alene'. Målgrupperne (herunder medarbejdere i social- og sundhedssektoren, sagsbehandlere m.v.) tilkendegiver, at det simpelthen ikke er relevant og fyldestgørende, alene at høre oplæg fra brugerlæreren. I samme forbindelse gøres der opmærksom på, at brugerlærerne har brug for at forbedre deres formidlingstekniske og pædagogiske kunnen.

Metodeevalueringen fremsætter modeller til forankring af uddannelsen, fx i forbindelse med eksisterende videns- eller formidlingscentre. Imidlertid viser erfaringer fra Kolding, der var en af partnerskabskommunerne, at brugerlærerne i mange tilfælde har behov for en forankring, som er både geografisk og personligt nærværende. En anden model er en regional forankring, fx med tre eller fire regionale ankerpladser. Som en tredje mulighed fremsættes en forankringsmodel i forbindelse med brugerorganisationerne. Imidlertid kan dette være u hensigtsmæssigt, idet en sådan forankring måske kan udfordre brugerlærernes uafhængighed.

Metodeevalueringen sammenfatter brugerlærernes opgave som formidling af personlige oplevelser - på en måde, så de er alment relevante. Denne relevans fremkommer fx gennem formidling af holdninger og refleksioner over egne oplevelser. På den anden side fremhæves det også, at brugerlærerne ikke må bruge aktiviteten som platform for politisk virke.

Derudover beskriver metodeevalueringen, at frafaldet under uddannelsesforløbet har været på ca. en tredjedel, hvilket svarer nogenlunde til frafald ved fx almen voksenuddannelse. En del af deltagerne anvender ikke efterfølgende deres uddannelse. Årsagerne hertil kan være mangel på efterspørgsel, sygdom eller egen erkendelse af, at opgaven kan være for stor en belastning. Uddannelsen har dog uden tvivl betydet meget i relation til deltagerens personlige udvikling. Dette har ikke været et mål i sig selv, men vurderes som en væsentlig positiv bieffekt.

Samlet set konkluderer metodeevalueringen, at brugerlæreruddannelsen er blevet kendt og har haft succes. Brugerlærerne har vist, at brugerne kan bidrage med væsentlig viden og indsigt, og

at dette gennem uddannelse kan gives i en professionel formidlingsform, som gør de personlige erfaringer alment relevante. Brugerlærernes formidling udgør et væsentligt input i partnerskabernes arbejde, fordi den er konkret, praktisk og jordnær.

Brugerlæreruddannelsens koncept¹⁶

Brugerlæreruddannelsen har været gennemført som kursusforløb. Hele uddannelsen har bestået af to sideløbende forløb i 1999 og ét forløb i 2000. I alt 55 personer har gennemgået uddannelsen.

I forordet til beskrivelse af uddannelseskonceptet understreges det, at kurset udover at være en uddannelse i formidling også har haft som formål at give kursisterne en forståelse af sammenhænge, som kan have betydning for dem både som enkeltindivider og som gruppe. Desuden lægges der vægt på, at kursuslederen selv skal have en baggrund som tidligere eller nuværende bruger af behandlingspsykiatrien.

Formål

Det er uddannelsens formål at:

"Uddanne mennesker med sindslidelse til at kunne formidle egne oplevelser og erfaringer, således at tilhørerne får skærpet opmærksomheden på, at mennesker med sindslidelser er mennesker med ressourcer og drømme, men også i perioder af livet har brug for støtte, der tager udgangspunkt i de behov, pågældende har, men samtidig bygger på vedkommendes ressourcer".^(3 s.2)

Formålet søges imødekommet ved at bevidstgøre deltagerne om deres egen viden og erfaring samt ved at bibringe kursisterne personlig styrke. Derudover gives deltagerne en opdatering af viden, som er nødvendig for at kunne undervise. Endelig lægges der vægt på træning i formidling.

Pædagogiske overvejelser

Forud for uddannelsesforløbet ligger mange overvejelser. Valget af kursusleder er kritisk, fordi denne som den gennemgående figur har en central rolle. Der lægges vægt på, at kursusleder selv har brugerbaggrund i forhold til det psykiatriske behandlingssystem. Undervisningen skal foregå i et undervisningsmiljø af hensyn til, at kursisterne skal kunne identificere sig med andre i en læringsproces. Herudover benyttes kursussteder ved internatkurser, som også indgår i forløbet.

Undervisningsformen må være afvekslende, både af hensyn til deltagernes motivation og for at demonstrere forskellige metoder i undervisning af hensyn til deres fremtidige opgave. I løbet af kurset har deltagerne mulighed for at træne i forskellige pædagogiske metoder. Træningen fore-

---

¹⁶ Se note 3, side 5.

går dels inden for deltagergruppen, dels i forhold til professionelle målgrupper, som den enkelte selv indgår aftale med.

De to første kurser omfattede 120 lektioner. I overensstemmelse med deltageres ønsker blev dette ændret, så brugerlæreruddannelsen nu omfatter 153 lektioner og strækker sig over ca. fire måneder. Deltagerantallet er 25-30. Der er en ugentlig kursusdag, hvor undervisningen ligger i dagtimerne. Derudover er der tre weekendinternater, hvor deltagerne får mulighed for fordybelse. Samtidig er internaterne en velegnet platform for at skabe netværk både personligt og fagligt. I netværket kan hentes opbakning i vanskelige situationer, ligesom det også er en sikkerhed, hvis der bliver brug for at overtage en opgave fra en anden.

Uddannelsen er bygget op over tre søjler: 1) voksenpædagogik, 2) indblik i fagdiscipliner, samt markedsføring og 3) udvikling af egne ressourcer og personlighed.

De tre afholdte kursusforløb har bygget på grundig planlægning af såvel rammer som indhold. Der har været lagt vægt på såvel konkret indlæring som træning i undervisningspraksis, ligesom der har været planlagt forløb, som erfaringsmæssigt faciliterer udvikling af netværk.

Der er ikke sket nogen forankring af uddannelsen i forbindelse med afvikling af SamfundSind, ej heller har der været aftaler om en eventuel videreførelse.

De uddannede brugerlærere har efterfølgende selv etableret en forening af Brugerlærere i Danmark, B-I-D, som er stiftet marts 2002.

Brugerlærerne i foreningen B-I-D er almindelige mennesker, der alle på et eller andet tidspunkt i deres liv har været ramt af en sindslidelse, hvilket har haft indflydelse på deres liv og medført forskellige konsekvenser. Det brugerlærerne har til fælles, er at de har vendt sårbarhed til styrke. Denne styrke bruges til at give information om, hvad det vil sige at leve med en sindslidelse. Brugerlærerne vil være med til at vise mennesket bag diagnosen, ved at:

- Skabe en dialog om, hvordan psykiske sygdomme tackles og hvorfor
- Informere om, at deres liv rummer meget mere end den psykiatriske diagnose
- Sætte fokus på deres forskelligheder og herigennem nedbryde fordomme omkring mennesker med sindslidelser.

I princippet kan alle, der har interesse henvende sig B-I-D. Den undervisning, som brugerlærerne kan tilbyde strækker sig over et vidt spektrum, fx tvang i psykiatrien, at være indlagt på åben, lukket afdeling, at være psykisk syg forælder, at være på arbejdsmarked efter en psykisk sygdom, mobning og diskriminering, medicin og bivirkninger, erfaringer med brugerstyring. På hjemmesiden forefindes en kort beskrivelse af de enkelte brugerlæreres personlige erfaringer og interesser¹⁷.

---

¹⁷ www.B-I-D.dk

5. Spørgeskemaundersøgelse

Der er udsendt spørgeskema til de brugerlærere, som har givet B-I-D, Brugerlærerne i Danmark tilladelse til at videregive navne og adresser, i alt 53 personer (se bilag).

30 besvarede skemaer er returneret. Svarene er 16 kvinder og 14 mænd i alderen 31 – 66 år. Lidt over halvdelen af disse er mellem 40 og 59 år. For at få et indtryk af, i hvilken grad brugerlærerne har mulighed for at give tilbud i hele landet, er respondenterne blevet bedt om at opgive postnummer.

Postnummer 4000 – 4999: 11 brugerlærere
Postnummer 8000 – 8999: 5 brugerlærere
Postnummer 2000 – 2999: 4 brugerlærere
Postnummer 7000 – 7999: 3 brugerlærere
Postnummer 3000 – 3999: 3 brugerlærere
Postnummer 6000 – 6999: 2 brugerlærere
Postnummer 1000 – 1999: 1 brugerlærer
1 brugerlærer er uoplyst.

9 brugerlærere har deltaget i kursus i Viborg, 1999
7 brugerlærere har deltaget i kursus i Næstved, 1999
14 brugerlærere har deltaget i kursus i Ringsted, 2000.

Orientering om, at uddannelsen var etableret, har svarerne fortrinsvis fået gennem bekendte eller på et værested. Andre har set avisannonce eller hørt om uddannelsen gennem hjemmevejleder o.l.

Det faglige udbytte af uddannelsen beskrives som:

- viden om tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisning
- at blive bedre til at undervise
- mere viden om psykiatri og psykiatriske sygdomme
- viden om love/regler og rettigheder i forbindelse med indlæggelse på psykiatrisk afdeling
- viden om børn med psykisk syge forældre
- politiets rolle
- desuden nævnes kommunikation og formidling, kontakt med massemedier samt mere viden om medicin.

Det personlige udbytte af uddannelsen er:

- blive bevidst om, at jeg er ekspert på området
- større selvtillid

- godt samvær
- større vennekreds
- jeg kan og jeg tør
- selvtillid, selvværd.

I omkring halvdelen af besvarelserne gives forslag til ændringer af brugerlæreruddannelsen. Forslagene er:

- mere træning i at tilrettelægge og gennemføre undervisning
- undervisningen fordeles over længere forløb, så den ikke er så kompakt
- mere tid
- recovery og empowerment
- gennemgang af interesseorganisationer på området, samt forskelle og ligheder mellem dem.

26 af svarerne har gennemført undervisning efter uddannelsen. Nogle har undervist 5-7 gange, en del har undervist 10-20 gange og enkelte endnu flere. 3 har ikke undervist, en er uoplyst.

Rekvirenter af undervisning udgør en bred vifte:

- social- og sundhedsuddannelsessteder
- sygeplejeskoler
- socialrådgiverskoler
- seminarier
- socialpsykiatriske væresteder
- social og sundhedsforvaltninger
- beboerforeninger/ejendomsfunktionærer
- gymnasier
- 9.-10. Klasser
- højskole
- psykiatrikonferencer
- behandlingskollektiv
- botilbud
- telefonrådgivninger
- efterskole
- forsorgshjem.

I det store og hele er brugerlærerne tilfredse med undervisningsforløbene. Svarerne beskriver, at deltagerne i brugerlærernes undervisning har været tilfredse, og at der er stor spørgelyst.

Af de tre brugerlærere, som ikke har undervist, angiver to som årsag hertil, at de har haft det for dårligt. Den tredje skriver, at der ikke har været efterspørgsel.

Sammenfatning

Det fremgår af de 30 besvarelser, at brugerlærere findes i det meste af landet. Der er besvarelser fra alle tre kursusforløb. Brugerlærernes faglige udbytte af kurserne beskrives som viden om og træning i undervisning. Af halvdelen af besvarelserne fremgår det dog, at det ville have været ønskeligt med mere af denne træning.

Det personlige udbytte er større selvtillid og en oplevelse af, at den sindslidende eller sårbarheden nu kan ses som en ressource; et område, som de pågældende formidlere har ekspertviden om.

Desuden nævnes samvær og venskaber som udbytte.

Næsten alle har undervist efter uddannelsen, og kredsen af rekvirenter er bred. Rekvirenterne er dels den oprindelige målgruppe, sagsbehandlere og hjemmehjælpere, dels i stor udstrækning uddannelsessteder inden for de socialfaglige uddannelser. Desuden nævnes beboerforeninger og skoleklasser for store børn og unge.

6. Brugernes vurdering af uddannelsen

Der er gennemført to gruppeinterview med brugerlærere, et på Sjælland og et i Jylland. Ved de to interview har deltaget i alt 10 brugerlærere, hvoraf tre har deltaget i kursus i Næstved 1999, fire i kursus i Viborg 1999 og tre i kursus i Ringsted 2000.

Interviewdeltagerne er blevet bedt om at beskrive, i hvilken udstrækning uddannelsens formål er opfyldt, hvilken betydning uddannelsen har haft for den enkeltes selvopfattelse, og om uddannelsen har en samfundsmæssig betydning. Desuden søgte interviewererne at få afdækket brugerlærernes overvejelser over uddannelsens fremtid, herunder placering, indhold og undervisere.

Undervisning efter uddannelsen

Alle har undervisningserfaring efter brugerlæreruddannelsen. En fortæller, at han for tiden er ude af jobbet på grund af en personlig udviklingsproces, der er igangsat af uddannelsesforløbet. En anden deltager bruger en del tid på koordinering, når rekvisiter ringer og beder om en brugerlærer med specifik viden. En tredje deltager havde undervisningsjob lige efter uddannelsens afslutning, men har derefter i en periode været uden undervisningsopgaver, fordi der har været sygdom og dødsfald i familien. En af de interviewede har undervisningsopgaver flere gange om ugen.

To af brugerlærerne går ofte sammen ud til undervisning. De er tilknyttet Psykinfo i Viborg Amt på den måde, at deres tilbud er beskrevet på Viborg Amts hjemmeside under 'psykiatri'.

Som motivation for at gå ind i uddannelsesforløbet anfører brugerlærerne, at de gerne vil være med til at højne respekten for mennesker med sindslidelse og "gøre det bedre for andre". En siger: "Det er så nedværdigende ikke at blive respekteret som menneske".

Rekvisiterne er forskellige uddannelsessteder; social- og sundhedsskoler, sygeplejerskoler, pædagogseminarier og en politiskole. Også socialpsykiatriske væresteder, Landsforeningen af Patientrådgivere i Danmark, LAP, Etisk Råd, VUC og kommunale forvaltninger nævnes som rekvisiter. Desuden har nogle af brugerlærerne undervist i gymnasier og i skoleklasser for store børn. Viborg Amt har i en periode på et år haft samarbejde med 10. klasser om undervisning.

Interviewdeltagerne beklager, at der i løbet af uddannelsesforløbet ikke blev givet vejledning i, hvordan man organiserer sig i en forening. Der opstod personlige netværk, og brugerlærerne gav udtryk for, at der skulle ske en organisering, men SamfundSind ydede ikke støtte hertil. Efterfølgende har brugerlærerne selv i marts 2002 etableret foreningen B-I-D, Brugerlærere i Danmark. Det har været uhyre vanskeligt at få foreningen etableret, fordi alle nu er spredt¹⁸.

---

¹⁸ Se note 17, side 21.

De første kurser var på 120 timer, men det sidste blev udvidet til 153 timer efter første holds evaluering. Der stilles spørgsmål til, om de 153 timer er tilstrækkeligt. *"Når man tænker på, hvor meget der skal flyttes, før man kan lære"*, siger en af brugerlærerne. Det understreges, at der jo ikke er tale om bare et forløb på et afmålt antal timer. Tiden imellem klassetimerne skal medregnes, *"for der ligger meget mellem de timer"*, siger en af interviewdeltagerne. Samlet set drejer det sig om en proces over seks måneder.

Betydning for selvopfattelsen

Samtlige interviewdeltagere giver udtryk for, at deltagelse i brugerlæreruddannelsen har ændret deres selvopfattelse i en positiv retning. De har fundet frem til ukendte ressourcer i sig selv og opdaget, at de nu fungerer som positive rollemodeller for andre. Tilbagemeldinger fra naboer og venner, også i miljøer for mennesker med psykisk syge, understreger dette.

En af de interviewede fortæller om første dag på uddannelsen, hvor der var præsentationsrunde. *"Og tænk, der sad vi alle sammen og præsenterede os med navn – og med diagnose. Det gør vi ikke mere"*, siger deltageren, som ser ud til at være lettet over at have den oplevelse på afstand.

Alle interviewdeltagere giver udtryk for, at brugerlæreruddannelsen har givet øget selvværd. Også selvudvikling og selvindsigt nævnes. *"Jeg var ikke kommet til, hvor jeg er nu, hvis jeg ikke var blevet brugerlærer"*, siges det.

Internatopholdene, som indgår i brugeruddannelsen, giver gode muligheder for at lære hinanden at kende og for at knytte fortrolige bånd. *"Der skete en udvikling, især efter det første internat"*, siger en af de interviewede.

Det er betydningsfuld oplevelse *"...at få den tilbagemelding, at man som psykisk syg kan tage ud og holde foredrag. At man er et menneske med ressourcer"*, siger en anden interviewdeltager.

I overensstemmelse med besvarelser i spørgeskemaundersøgelsen giver deltagerne udtryk for, at uddannelsen har fået dem til at føle sig som eksperter, forstået således at den psykiske sårbarhed, som tidligere har været en belastning, nu er en styrke.

Samfundsmæssig betydning

Den samfundsmæssige betydning, forstået som den indflydelse, uddannelsen har haft på den enkelte deltagers selvstændighed, må siges at være stor. Derudover fortæller de interviewede om reaktioner og tilbagemeldinger fra tilhøreregrupper.

En af brugerlærerne beskriver, at hun forud for undervisning i gymnasieklasser i forvejen udleverer materiale, hvoraf den diagnose, hun har fået, fremgår. Dette er for at sikre, at tilhørerne *"har alle deres fordomme lagt frem på bordet foran sig"*. I løbet af undervisningen kan det så lykkes at få skabt et ændret syn på fordommene, fordi tilhørerne får en helt anden oplevelse, end de havde

ventet. En anden har oplevet elever, som direkte udtrykker, at *"mange af de ting du siger, kender vi da godt"*.

Flere har erfaring fra undervisning i socialpsykiatriske tilbud. Her er det tydeligt, at *"vi er gode rollemodeller"*, siger en af de interviewede. Brugere i væresteder er overraskede over, at man kan have det så godt, og flere efterspørger uddannelsen.

Interviewdeltagerne giver også udtryk for, at de nu i højere grad end tidligere føler sig som medspillere end som modspillere i samvær med medarbejdere i offentlige forvaltninger, fra psykiatrien og fra uddannelsessteder. En af brugerlærerne fortæller, at der på et af de undervisningssteder, hvor han med faste mellemrum holder oplæg, er blevet skåret ned på forbrug til eksterne undervisere. Men brugerlærerens undervisning er bibeholdt, fordi *"jeg har noget at byde på, som de ikke kan få andre steder"*.

En af de interviewede foreslår, at man kunne ansætte brugerlærere på psykiatriske afdelinger til støtte og hjælp for indlagte mennesker. Det nævnes, at Århus Amt har ansat tidligere psykiatribrugere forskellige steder i socialpsykiatrien for at yde støtte til andre mennesker med sindslidelse.

Det opleves som nedværdigende, når brugerlæreren af og til bliver mødt med forventning om, at *"...jeg skal stå og se ynkelig ud"*, fortæller en af de interviewede. Flere fortæller, at de kender til at blive mødt med undren over, at de ikke ser ud til at være syge. Desuden får de somme tider overdreven ros, der kan virke nedladende. Som en af de interviewede siger, er der jo ikke nogen, der går hen til en anerkendt foredragsholder, klapper ham på skulderen og siger: *"Nej, hvor er du dygtig!"*

Det er de interviewede brugerlæreres opfattelse, at uddannelsen *"absolut kan være med til at ændre samfundets holdning til mennesker med sindslidelse"*.

Løn- og ansættelsesforhold

Det er almindeligt, at der ydes honorar for undervisningen, fortæller de interviewede brugerlærere. Honorarer kan fx på seminarier svare til timetakst for eksterne undervisere. Med nogle få timer om måneden – eller om året – har brugerlærerne ikke mulighed for at gøre deres undervisning til et levebrød.

Imidlertid er det vanskeligt at få undervisningshonorar, når man i øvrigt modtager pension. De interviewede beskriver, at sagsbehandlere kan fraråde at tage honorar, fordi det vil gå ud over pensionen.

På den anden side er et honorar med til at skabe respekt om undervisningstilbudet – som i alle andre undervisningssammenhænge.

Hvis man er ansat i skånejob, kan det være et problem, at de timer, man kan tilbyde, er for få på nogle arbejdspladser og for mange på andre. De interviewede udtrykker, at det ville være en lettelse for dem at have aftaler om opsigelse etc., som andre arbejdstagere har.

Uddannelsens fremtid

Rekruttering

De interviewede brugerlærere fremsætter forskellige synspunkter på, hvordan man skal rekruttere deltagere til kommende uddannelsesforløb. Det kan være væsentligt at udvælge personer, som i forvejen har en pædagogisk eller anden lignende uddannelse. Men samtidig er det ønskeligt, at brugerlærerkorpset kommer til at rumme yngre mennesker. Disse to krav til forudsætninger vil næppe kunne forenes. Et andet forslag er, at undervisningen skal forenes med en sådan grad af støtte og omsorg, at også brugere med øget sårbarhed har mulighed for at gennemgå uddannelsen. Ellers risikerer man, at udelukkende brugere, som i forvejen er "stærke", har mulighed for at gennemgå forløbet.

Det foreslås, at uddannede brugerlærere tager ud for at orientere om, hvad uddannelsen indebærer. På den måde kunne man forberede kommende kursister på, at "*man kan ikke vide, hvad der kommer ud i den anden ende*". Gennem en forberedende orientering kunne det gøres klart for kommende kursister, at det kræver både mod og vilje at gå ind i forløbet. Det må være et krav, at man i et vist omfang kan gøre rede for sin motivation for at søge ind på uddannelsen. Man skal være villig til at lære noget nyt, og så skal man have evner til det. Samtidig skal man være villig til at gå ind i den personlige udvikling, som altid følger med en uddannelse.

Rammer

Interviewdeltagerne giver udtryk for, at de ønsker uddannelsen forankret i et pædagogisk miljø. Det er af stor værdi, at der er undervisningsekspertise til stede, og at miljøet indbyder til uddannelse og udvikling. Hvorvidt forankringen skal ske på seminarier el. lign., har brugerlærerne ikke forslag til.

Det bliver dog understreget som væsentligt, at uddannelsen ligger uden for psykiatrisk regi. Det vil øge efterspørgslen, mener de interviewede. Og "*..man bliver fastholdt i rollen som syg, når det er i psykiatrien*".

Varigheden er udmærket, mener de fleste. Det er godt med en enkelt dag om ugen, så der bag efter er tid til at fordøje stoffet. Det er vigtigt at udstrække kurset over seks måneder - "*det må ikke blive mere komprimeret*", siger en af de interviewede.

Undervisningens indhold

De interviewede brugerlærere understreger, at det er nødvendigt at give undervisning og træning i, "hvordan man beskytter sig selv" i et undervisningsforløb.

En af de interviewede fortæller, at tilhørerne af og til stiller spørgsmål, som man som brugerlærer ikke ønsker at besvare. Fx kan man blive opfordret til at beskrive sine tvangstanker. Så er det vigtigt at sætte sine grænser, for "mine tvangstanker, dem vil jeg gerne beholde for mig selv", siger en interviewdeltager. I en af interviewgrupperne foreslås det, at man i løbet af uddannelsen kunne opnå træning i at sætte grænser, fx ved at lade kursisterne stille "ubehagelige" spørgsmål til hinanden og bagefter drøfte sine reaktioner på spørgsmålene.

Målet og evnen til at sætte sådanne grænser opnår man ikke uden en vis øvelse. Man skal træne i at få distance til sin egen historie. Den distance har man ikke for altid; det kan være nødvendigt at trække sig i en periode.

Praktikforløb er også vigtige; mange af de interviewede synes, deres uddannelse har indeholdt for lidt undervisningstræning. Dette kunne klares ved, at man overværer hinandens fremlæggelser. Eller der kunne aftales en "føl-ordning", så man kunne gå ud med en trænet underviser nogle gange, før man selv skulle overtage ansvaret. To af de interviewede beskriver, at de ofte går ud sammen. Det er meget inspirerende for dem selv, og det giver tilhørerne mulighed for at få flere facetter på emner, når to fortæller. Desuden giver det tryghed og en oplagt lejlighed til feedback på forløbene for begge. En af de andre deltagere beklager, at der for ham ikke har været mulighed for at få feedback på denne måde.

Det er også vigtigt at indøve forskellige forslag med hensyn til tilrettelæggelse, fx hvordan vil det virke, hvis man anvender skriftligt materiale? Hvad gør man, hvis ingen stiller spørgsmål, når man har indregnet det i sin undervisningstid? Brugerlærernes erfaringer fra oplæg i socialpsykiatriske tilbud kan være, at nogle af brugerne falder i søvn, og "hvad så?" Skal man fx indlægge en sang eller holde en pause?

Som nævnt er det væsentligt i uddannelsen at lægge vægt på, hvordan man efterfølgende kan organisere sig i forening eller netværk. Det er vigtigt at skabe kontakt til nogle få personer, så man kan ringe og få hjælp.

Underviser

Rollemodel-funktionen, som kursuslederen har haft på de afholdte uddannelsesforløb, vurderes som meget væsentlig. Kursusleders engagement og store kendskab til psykiatriområdet i det hele taget resulterede desuden i, at de eksterne undervisere "var *creme-de-la-creme*", fortæller en af de interviewede.

Udover brugererfaring havde kursusleder også pædagogisk ekspertise gennem sin læreruddannelse. Det var et stort aktiv, vurderer brugerlærerne. Det er væsentligt med en gennemgående person, men der må gerne være forskellige gæstelærere.

Sammenfatning

De interviewede brugerlærere er meget aktive undervisere. I lighed med resultater fra spørgeskemaundersøgelsen viser det sig, at de primære målgrupper for undervisningen: sagsbehandlere, hjemmehjælpere og politi indgår i gruppen af rekvirenter. Gruppen af rekvirenter omfatter desuden fx skoleklasser for store børn og socialpsykiatriske tilbud.

Uddannelsens formål må således siges at være opfyldt.

Samtlige interviewede brugerlærere fortæller, at uddannelsen har haft indflydelse på deres selvopfattelse. De har fået større selvtillid og har ændret opfattelse af sig selv. Sindslidelsen har nu vist sig at være en ekspertviden - og ressource - frem for en svaghed.

Den samfundsmæssige betydning, som uddannelsen har, beskrives gennem konkrete udsagn fra tilhørere, som er blevet forundrede over at møde en kompetent person og underviser i stedet for som forventet at møde et sygt menneske.

Det er et dilemma, at der ikke er regler for løn- og ansættelse. Det er vanskeligt at opnå samtidig med pension, men samtidig er honorar med til at skabe respekt om undervisningen.

Med hensyn til fremtidige uddannelsesforløb understreges det, at undervisningen – som den tidligere – skal holdes uden for psykiatrien. Den bør placeres i et pædagogisk miljø. De fleste er tilfredse med tidsforbruget, men, ligesom i spørgeskemaundersøgelsen, efterlyser mange mere praktisk træning i tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisning.

Den hidtidige kursusleder er højt skattet af brugerlærerne. Det understreges af brugerlærerne, at såvel kursuslederens brugerbaggrund som hans pædagogiske baggrund har været en stor fordel for hele forløbet.

7. Telefoninterview med rekvirenter

Som led i evalueringen er der gennemført telefoninterview med rekvirenter, dvs. instanser, organisationer eller foreninger, der har benyttet sig af brugerlærere. De interviewede rekvirenter er udvalgt så bredt så muligt med udgangspunkt i de spørgeskemaer, som brugerlærerne har besvaret i forbindelse med evalueringen. Kredsen af rekvirenter spænder vidt. Det drejer sig bl.a. om social- og sundhedsassisstentskoler, sygeplejeskoler, gymnasie- og folkeskoler, behandlingskollektiver, børne- og familieafdelinger, social- og sundhedsforvaltninger, boligselskaber, telefonrådgivninger, efterskoler, botilbud, forsorgshjem. Bredden i kredsen af rekvirenter indikerer stor interesse for den type viden og erfaringer, som brugerlærerne formidler, men også at denne interesse ikke er begrænset til bestemte faggrupper.

I det følgende sammenfattes interviewsvarene fra rekvirenterne således, at spændvidden i svarene illustreres. Afslutningsvis gøres opmærksom på, hvor hovedvægten af svarene er placeret.

Kendskab til brugerlæreruddannelsen som tilbud

Kendskab til tilbuddet om brugerlærerne er tilsyneladende erhvervet temmelig tilfældigt. Det kan gå fra mund til mund eller ved, at nogen kender nogen, der har hørt en brugerlærer. Nogle rekvirenter har læst om tilbuddet i forskelligt materiale – lokalblade, Psykiatrifondens blad, B-i-D's hjemmeside m.v. Og atter andre (studerende) har i forbindelse med praktikforløb mødt en brugerlærer.

Ønsket om at kontakte en brugerlærer kommer fra studerende (på uddannelsesinstitutioner), beboere og personale (på pædagogiske opholdssteder), ansatte (i boligforeninger), lærere (i folkeskolen) samt ledere (i social- og sundhedsforvaltninger). Begrundelsen for at kontakte brugerlærerne har – især – på uddannelsesinstitutioner været et ønske om at få teoribaseret viden eller uddannelsesforløb suppleret med ”de virkelige historier”, om hvordan det er at have en psykisk sygdom, hvordan man tackler hverdagen, hvad man foretager sig, grænser for omsorg, netværk.

”[Den interviewede boligrådgiver] mente ikke, at medarbejderne vidste nok om psykiske lidelser, og hvad det kan indebære (råber højt, smider ting ud af vinduet, når lejligheden begynder at lugte, ikke vil lukke op osv.). Derudover manglede medarbejderne redskaber til, hvad man kan gøre, når de står over for en svært psykisk syg. Og medarbejderne - dvs. sociale viceværter, grønne medarbejdere (tager sig af det grønne område) og administrative medarbejdere bakkede idéen op. Selv det administrative personale ønskede at deltage, da de ofte står med svært psykotiske, når de søger bolig eller skal skrives op til en bolig”. (Boligselskab)

Selve kontakten til en brugerlærer foregår som regel ved direkte henvendelse (bl.a. fordi kendskabet til tilbuddet som regel også indebærer et konkret navn). Det skal dog bemærkes, at rekvirenterne ved gentagen brug ofte benytter samme brugerlærer.

Undervisningens forløb

Undervisningen foregår typisk af nogle timers varighed (i gennemsnit ca. 3-4 timer), men kan i uddannelsessammenhænge strække sig over én til to dage. Hovedparten af rekvirenterne oplever, at undervisningen har været veltilrettelagt, og brugerlærerne godt forberedt. Nogle efterlyser mere tid til spørgsmål.

Undervisningen er naturligvis farvet af den konkrete brugerlærer, der underviser. Dette gælder både formidlingen, tilrettelæggelse af undervisningen og muligheden for at "geare sig ind på" deltagerens forudsætninger og behov. Mange af rekvirenterne roser de systematiske og strukturerede elementer i undervisningen, ligesom de har bemærket brugerlærernes ærlighed og evne til at holde en balance mellem at udlevere sig selv og sætte ting ind en sammenhæng.

"Gode oplægsholdere. Der har dog været forskel på dem, vi har brugt på skolen – nogle er bedre til det end andre, men det er jo ikke anderledes end andre undervisere – med en psykisk sygdom er der også nogle, som svinger mere op/ned. Brugerlærerne har været meget åbne over for spørgsmål (både under oplæg og efter), hvilket har bevirket, at eleverne har turdet stille 'mærkelige eller dumme spørgsmål', som de måske ellers ikke ville have spurgt om. Brugerlærerne har været meget ærlige, men ikke for meget. De har forstået at holde en fin balance. Det har også været tydeligt, hvis der var nogle ting, de ikke ville gå mere ind på - og det har været godt. De har formået at sætte grænse.

(Social- og sundhedsassistentskole)

Flere rekvirenter betoner, at gennemslagskraften vokser, såfremt brugerlæreren aldersmæssigt ligner deltagerne.

"Det har haft en stor betydning, hvis brugerlæreren har 'lignet' eleverne. Nogle af eleverne har fx haft en spiseforstyrrelse og det har sat nogle ting i gang hos dem. Det har været godt for dem at opleve, at De (brugerlærerne) ligner dem selv - og alle andre. Pressen har en noget ensidig udlægning af, hvad det vil sige at have psykisk sygdom - og eleverne får det ned på et plan, de kan forstå og sammenligne med". **(Social- og sundhedsassistentskole)**

Udbytte af undervisningen

Næsten alle rekvirenterne giver udtryk for, at deltagerne har haft udbytte af brugerlærernes undervisning. Men udbyttet kan ligge på mange forskellige planer.

Andet perspektiv som supplement

Rekvirenterne angiver, at udbyttet for nogle deltagere har bestået i enten at få et andet perspektiv som supplement til det faglige, de havde i forvejen, eller som et redskab, der kan bruges i det daglige arbejde.

"Stort udbytte. Fik noget at vide om, hvad man skulle være opmærksom på, hvilke signaler man skulle ligge mærke til, hvad man gør når den psykisk syge ikke selv tager kontakt m.v. og fik

nogle redskaber til at håndtere disse situationer. Det virker på en anden måde, når en brugerlærer selv fortæller - det giver noget, når man har mærket det på egen krop fx tvangsindlæggelse. De sociale viceværter der færdes i området fik nogle redskaber til, hvordan de kan håndtere psykisk syge, når de smider ting ud af vinduet, truer med at springe ud selv m.v". (**Boligselskab**)

"Det var rigtigt godt og meget levende. Brugertilæreren var i stand til at give sagsbehandlerne nogle input, de kunne bruge i deres daglige arbejde. Som fagperson ser man det på en anden måde – og det gør klart en forskel, når en psykisk syg selv fortæller. Det bliver mere beskrivende og rammende". (**Social- og sundhedsforvaltning**)

Modeller for eget liv

Andre rekvirenter fortæller, at en del af deltagerne har kunnet bruge brugerlærerne som modeller for eget liv eller som personer, der har givet deltagerne en større forståelse af sig selv eller sin familie.

"Det har betydet meget for eleverne, at en person har turde stille sig op og fortælle om sig selv. Eleverne har været bange for at stille sårende spørgsmål, men har fundet ud af, at det for det meste er i orden. Det har fået dem til at reflektere over nogle ting. Der er også elever, som kan nikke genkendende til nogle ting - enten fordi de selv har prøvet det (fx spiseforstyrrelse, depression) eller kender en i familien. Det har været godt for dem at opleve, at man kan have det sådan, når man er psykisk syg. For nogle elever har det også betydet, at de selv har fået taget hul på nogle ting - ved at de kan søge hjælp og hvor, ikke behøver, at skjule det så meget, holdninger til medicin". (**Social- og sundhedsassistentskole**)

Oplevelse af omverdenen og tilbud om offentlig støtte

Brugertilærers undervisning giver i en del tilfælde professionelle og studerende indblik i, hvorledes mennesker med psykiske sygdomme kan opleve omverdenen og tilbud om offentlig støtte – hvilket af rekvirenten opleves som kvalificerende for deltagerne.

"Giver helt sikkert en bredere forståelse for, hvordan eleverne skal gå ind og arbejde med psykisk syge. Men det går også den anden vej, fordi eleverne får afdækket, hvilke forventninger brugerne har til medarbejderne. Og eleverne får et indblik i, hvorledes den psykisk syge fx oplever at være i kontakt med det offentlige system". (**Social- og sundhedsassistentskole**)

"Men det var relevant for de andre deltagere, idet brugertilæreren selv havde børn og således kunne fortælle om, hvordan det er at være en psykisk syg mor – og de problemer det kan medføre og forholdet mellem mor/datter. Teamet har jo selv kontakt til børn af psykisk syge forældre". (**Tværfagligt børne- og familieteam**)

"Det er godt for de professionelle at høre, hvordan brugertilæreren selv oplever at have en psykisk lidelse og har en anden erfaring med – og kan udtale sig om – fx skærmning og indlæggelser set med nogle andre briller end de, professionelle almindeligvis møder. Det er ligeledes godt for personalet at opleve, at der er nogle ressourcer, som kan bruges til noget". (**Forsorgshjem**)

"Det har været med til at flytte nogle ting hos sagsbehandlerne. De er blevet mere opmærksomme på, hvad de kan gøre, og hvornår de måske skal holde lidt igen. De giver udtryk for, at det er nemmere at tale med en psykisk syg, fordi de nu ved, at det ikke er så slemt endda, og fordi de har større indsigt i – ikke sygdomme – men den måde psykiske syge kan være på, og hvor de måske reagerer på nogle ting".

.....

"Det giver et indblik i en helt anden verden – eller en verden set på en anden måde. Det at man som sagsbehandler får fortalt, hvordan brugerlæreren oplever, fx hvordan de slås med systemet, giver et indblik og en meget bredere forståelse af, hvor skoen trykker. Det kan være, at den psykisk syge måske ikke helt ser tingene som den professionelle – og det kan også være, at vedkommende rent faktisk prioriterer nogle andre ting. Det kan være noget, man som professionel ikke vurderer, har den store betydning, men så viser det sig, at det er lige omvendt. Og så gælder det om at være lydhør og efterleve dette – inden for de rammer det er muligt". (**Kommunal social- og sundhedsforvaltning**)

"Det har været med til, at deltagerne har fået en større forståelse for psykisk syge. I lang tid efter var der stor fokus på de psykisk syge, der boede i området. Alle - især de sociale viceværter blev bedre til at håndtere de psykisk syge og kunne sætte ind med en forebyggende indsats - hvilket helt sikkert havde en effekt". (**Boligselskab**)

Særligt udbytte, når deltagergruppe består af både brugere og personale

Endelig nævner nogle rekvisitter et særligt udbytte, såfremt deltagerne består af både brugere og personale. Der opstår tilsyneladende andre relationer de to grupper imellem, ligesom hver gruppe får et ændret syn på både sig selv og den anden gruppe.

"Både beboere og personale havde stort udbytte af de personlige historier. Selvom det er 1½ - 2 år siden snakker både beboere og personale stadig om undervisningen.

For personalet har det været godt med information fx hvad det vil sige at være psykotisk, når man ikke får medicin. Størstedelen af personalet har aldrig været på en akut modtagerafdeling og har derfor ikke oplevet, hvis et menneske har haft 'en blomstrende psykose'. Det er noget andet, når vedkommende får medicin. Interviewpersonen fortæller, at det virkede lidt som beboerne ikke havde lyst til at tale lige om det, at have en psykose.

For beboerne har det været godt at høre et menneske med en psykisk lidelse fortælle om, hvordan man alligevel godt kan klare sig og leve med en psykisk lidelse. At få et liv, men "indrette" det på sine egne betingelser".

.....

"Det har helt klart betydet noget både for beboere og personale. For beboerne har det betydet en accept af eget liv og at der er nogle ting, der skal tages højde for - men at det stadig er muligt at "få et godt liv" (ikke bare sidde og ryge og drikke kaffe, være indlagt).

Personalet giver udtryk for, at det at få indblik i hvad det vil sige at være psykisk syg, har betydet meget; ikke bare opleve det, men at få forklaret, hvad det vil sige. De bruger denne viden til fx at

argumentere over for en beboer, hvorfor vedkommende skal have medicin. Og tilsyneladende virker det i langt de fleste tilfælde sammenlignet med tidligere”. (**Behandlingskollektiv**)

Ændringer af holdninger

Alle rekvirenterne – på nær to – giver udtryk for, at brugerlærernes undervisning også har medført ændringer i deltagernes holdninger til psykiske sygdomme og mennesker med sindslidelser. De fleste peger på, at synet på mennesker med sindslidelser afdramatiseres og bliver mere afslappet.

”Det har ikke flyttet noget hos os – alle burde vide de ting i forvejen. Og det var heller ikke sådan, at det gav nogle konkrete redskaber til, hvorledes man ellers kunne gøre tingene. Men det var nu heller ikke med det formål, at oplægget skulle holdes – redskaberne har vi jo i forvejen. Men det kan nok flytte noget hos befolkningen generelt, når man får en indsigt i hvad det vil sige at være psykisk syg – og således også være med til at nedbryde nogle fordomme. Det kunne måske være godt i skoler, hvor nye/ikke vidende får noget at vide. I forvaltningerne har det ingen betydning, der burde man have styr på det.

.....

*”Det er mere ord, men deltagerne fik da andre holdninger til, hvad det vil sige at være psykisk syg. Teamet fik en klar melding om, hvad børnene oplever om forholdet familien imellem, når den ene forældre er psykisk syg”. (**Tværfagligt børne- og familieteam**)*

*”Det har da en betydning, at eleverne ved noget om psykisk syge – det er med til, at de viser en større forståelse, også når de ved noget om den måde de psykisk syge gebærder sig på. Det kan være med til at ændre holdninger – men det afhænger også meget af folkeskolelæreren..... Det er godt for eleverne at have denne viden, især hvis en af kammeraterne har en syg forældre”. (**Folkeskole 8-9. klasse**)*

*”Eleverne har helt sikkert et stort udbytte af de personlige historier - det er noget de husker meget tydeligt og kan sætte ind i en relation til både teori og senere, når de kommer ud at arbejde. Det har måske også været med til at give nogle flere nuancer på det, at have en psykisk sygdom - det giver et bredere og mere nuanceret billede”. (**Social- og sundhedsassistentskole**)*

Brugerlæreruddannelsens samfundsmæssige perspektiv

Alle rekvirenterne, på nær to, understreger, at brugerlærerne er med til at nedbryde fordomme i befolkningen generelt, og at deres undervisning kvalificerer de respektive faggrupperes professionelle indsats.

"Det kan være med til at man opfatter psykisk syge som almindelige mennesker - det var også noget, som skete for deltagerne på kurset. Det har en betydning, at kendskabet til psykisk syge og deres måde at være på, bliver udbredt. Det er med til at gøre folk mere trygge og forstående. Man kan ikke undvære eksperterne - og det skal man heller ikke - men det er et godt supplement, at folk har det kendskab. Og det er noget brugerlærerne kan bruges til, og de er utroligt gode til det". (Boligselskab)

"Det kan helt klart også bruges i samfundsmæssig betydning – både til at nedbryde fordomme, mens også således at de professionelle kan yde et bedre arbejde. Når behandlingen foregår i lokalsamfundet bliver befolkningen/det omgivende samfund også bedre til at tackle sindslidende. Det er ikke længere en person, der bliver kørt væk, når det er slemt, og så kommer tilbage, når det går godt igen. Den sindslidende bliver en del af samfundet". (Forsorgshjem)

"Brugerlærerne kan helt sikkert være med til at ændre nogle holdninger og nedbryde fordomme. Når folk får en større forståelse for andre mennesker, er det med til gøre det mere ufarligt. Det gør også, at man måske nemmere ved, hvordan man kan hjælpe - og ikke tage afstand. I forhold til studerende kan det være til at vise, at det ikke altid er så slemt som de hører – i aviser, tv m.v". (Kommunal social- og sundhedsforvaltning)

"Har afholdt kurser med folk, der har været arbejdsløse længe. Hos dem har det virkelig flyttet og ændret nogle holdninger. De har fået en større forståelse og har ændret holdninger i forhold til psykisk syge. Der, hvor det virkelig har flyttet noget er, når de har fået fortalt om psykisk syge og misbrug fx alkohol. Det, at en brugerlærer kan fortælle om begge dele, og hvad det betyder, har været med til at ændre deltageres holdninger i positiv retning". (Social- og sundhedsassistentskole)

"Også i samfundsmæssig henseende har det en betydning. Jo mere der bliver oplyst om psykisk sygdom, jo større forståelse får folk også - og det er forhåbentligt med til at folk ikke er så fordomsfulde. Det kan også gøre de mindre afskrækkende, jo større viden den almindelige borger har, når de møder et menneske med en psykisk lidelse. Det sidste hold der blev undervist havde fx en folkeskolebaggrund og arbejdede i industrien. Hos dem har det virkelig ændret holdning og sat tingene ind i et perspektiv de kunne forstå - havde "tidligere en noget fastlåst holdning til psykisk syge". (Social- og sundhedsassistentskole)

"Det kan være med til at ændre holdninger i samfundet – det er helt klart at en psykisk sygdom har en indvirkning på psyken – og i gode perioder viser det, at de måske ikke er så forskellige fra andre". (Folkeskole 8-9 klasse)

Perspektiver for brugerlæreruddannelsen

Når rekvirenterne bliver spurgt om fremtidsperspektiver for brugerlæreruddannelsen, træder deres udsagn om deltagerudbytte, ændrede holdninger og samfundsperspektiv tydeligt frem:

- Nogle rekvirenter anfører, at brugerlærerne bør være et obligatorisk tilbud for alle uddannelser inden for social- og sundhedssektoren.
- Andre rekvirenter anbefaler, at brugerlærerne allerede begyndte at undervise de øverste klasser i folkeskolen og gymnasiet.
- Og atter andre peger på, at uddannelsen skal placeres som en specialuddannelse i de lokale oplysningsforbund, men i tilknytning til fx et dagtilbud (her blev nævnt et værested med dagfunktion, hvor lokalerne kan bruges i aftentimerne).

Rekvirenter fra uddannelsesinstitutioner gør dog opmærksom på, at betalingen til brugerlærerne er for høj, fordi der på uddannelsesstederne ikke er budget til honorarer. Og endelig efterlyser rekvirenter en oversigt over brugerlærere og deres baggrund, ligesom man ønsker lidt mere reklame om tilbuddet.

Brugerlærerne skal være i stand til også at kunne forholde sig til systemet uden en for stor mistilid/mistro og bitterhed. Med henblik på at opkvalificere brugerlærerne skal det bemærkes, at rekvirenterne især roser brugerlærere, der udover at kunne være tilstede og fortælle sin historie også formår at løfte sig ud af sin egen situation og blive mere generel, idet egne oplevelser dermed også sættes ind i et bredere perspektiv. I forlængelse heraf skal brugerlærerne have en faglig professionel indstilling til at turde stå frem, og ikke forvente kredit fordi de har en psykisk sygdom. Derudover skal de vide noget om formidlingsteknik i almindelighed med tjekliste, stemmeføring, brug af visuelle eller auditive virkemidler m.v.

Sammenfatning af interview med rekvirenter

Især studerende har haft udbytte af undervisningen. De har først og fremmest fået et indblik i, hvad det vil sige at leve på de vilkår (socialt og psykisk), som psykisk syge må, og de vanskeligheder, der kan være forbundet hermed. For det andet har det betydet meget for deltagerne at opleve, at brugerlærerne ligner dem selv og alle andre. Psykisk sygdom kommer "ned på et plan", deltagerne kan forstå, ligesom der samtidig dannes en modvægt til mediernes noget ensidige udlægning af, hvad det vil sige at have en sindslidelse.

Nogle rekvirenter fortæller, at det for professionelt personale har været godt med information om, hvad det vil sige fx at være psykotisk, når man ikke får medicin. For deltagere med erkendte psykiske sygdomme har det været godt at høre et menneske med en sindslidelse fortælle om, hvordan man alligevel godt kan klare sig, få et liv "indrettet" på egne betingelser og således leve med en sindslidelse.

Endelig peger nogle rekvirenter på, at enkelte deltagere, der selv har haft fx en spiseforstyrrelse, angstanfald eller depression, er begyndt at reflektere over deres egen situation. Det har været

godt for dem at opdage, at andre også kan have det som dem (eller en, de kender). De har også fået nye veje til at søge hjælp og opdaget, at de ikke behøver at skjule, som de har det.

Generelt angiver rekvirenterne, at det har betydet meget for deltagerne, at et menneske med en sindslidelse har turdet stille sig op og fortælle om sig selv. De har været bange for at stille sårende spørgsmål, men har fundet ud af, at det – for det meste – er i orden. En enkelt rekvirent påpeger i denne forbindelse, at undervisningen også kan være med til at bekymre enkelte af de –professionelle deltagere, hvis vedkommende begynder at ”analysere” sig selv.

Med hensyn til den samfundsmæssige betydning har flere af deltagerne påpeget over for rekvirenten, at de nu godt tør gå forbi en gruppe mennesker med psykisk sygdom. De behøver ikke længere at gå langt uden om, fordi de er bange. De kan og tør nu også godt fortælle deres børn, hvad det handler om, og hvorfor nogle mennesker er sådan.

8. Bilag

Spørgeskema til brugerlærerne, uddannet gennem SamfundSind i perioden 1999-2000

Når du besvarer spørgeskemaet, skal du skrive med blokbogstaver, på skrivemaskine eller eventuelt på computer. Husk også at sætte kryds, de steder, det er nødvendigt.

1. Kvinde _____ Mand _____ (sæt kryds) Alder _____ (år) Postnr. _____

2. Hvilket kursus deltog du i? Viborg 1999 _____ Næstved 1999 _____ Ringsted 2000 _____
(sæt kryds)

3. Hvordan blev du klar over, at uddannelsen fandtes?

- gennem pjece, (fundet hvor?)

_____

- gennem bekendte

_____

- andet, (fx hvordan, hvor?)

_____

4. Hvad var dit væsentligste udbytte af uddannelsen?

- blandt faglige emner

_____

- andet, (gerne med eksempler)

_____

5. Har du fået et personligt udbytte af uddannelsen? Ja _____ Nej _____ (sæt kryds)

- Hvis ja, (fx hvad?)

_____

6. Har du forslag til ændringer af brugerlæreruddannelsen? Ja _____ Nej _____ (sæt kryds)

- Hvis ja, hvilke?

_____

- Hvorfor netop det/de forslag?

_____

7. Har du undervist efter uddannelsesforløbet? Ja _____ Nej _____ (sæt kryds)

Hvis ja:

7 A. Hvor mange gange har du undervist efter uddannelsesforløbet? Antal gange _____

7 B. Hvor har du undervist, og hvornår? (Vedlæg gerne en liste med navne på dine kontaktpersoner)

_____ måned/år _____

_____ måned/år _____

_____ måned/år _____

_____ måned/år _____

7 C. Hvordan synes du din undervisning forløb? Og hvorfor?

- vældig godt _____ fordi

_____

- tilfredsstillende _____ fordi

_____

- ikke godt nok _____ fordi

_____

Hvis du ikke har undervist efter uddannelsen

7 D. Hvorfor ikke?

_____

8. Hvis du ønsker at tilføje kommentarer, er du velkommen til at gøre det her, eller benytte papi-
rets bagside.

---

9. Har du lyst og tid til at medvirke ved et interview for at uddybe dine synspunkter? Ja _____ Nej
_____ (sæt kryds)

Hvis ja: oplys venligst dit navn, dit telefonnummer og/eller din e-mailadresse

---

Endnu engang tak for din medvirken